

RUS TİYATROSUNUN HALK KÜLTÜRÜNDEKİ KAYNAKLARI

Seyhan UÇAR¹

ÖZET

Günümüz değerlerinin temeli niteliğindeki halk kültürü, sanatsal ifade biçimlerini etkileyerek toplumlara özgü bir yaratma süreci sağlamıştır. Diğer yandan hem görsel hem de yazınsal bir tür olan tiyatro sanatı, olayları çok yönlü anlama ve onlara aktarma yolları sunarak kendi başına kültürel bir sistem haline gelmiştir. Bu bağlamda, tiyatro sanatının özgün bir şekle bürünmesinde ve çağdaş düzeyde farklı uyarlamalarla devinim kazanmasında halk kültürünün güdüleyici bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Rusya’da halk kültürü açısından ilkel tiyatral izlere, daha çok ilk resmi tiyatronun kuruluşuna kadar geçen süreçte rastlanmaktadır. Bu süreçte özellikle kültürel bütünün bir parçası haline gelen bayramlar, oyunlar, soytarlar ve kukla tiyatroları, tiyatro sanatına önemli katkıda bulunmuşlar ve tiyatroyu profesyonel aşamaya taşımışlardır. Rus tiyatrosunun temelini oluşturan gelişmeleri ele alacağımız bu çalışmada; törenler, halk oyunları, düğünler, bayramlar, Pagan ayinleri ve Rusya’ya ziyaret eden gezginler tarafından tutulan notlar üzerinden yapılan incelemelerle Rus halk kültürüne ait unsurların tiyatral önemi üzerinde duracağız.

Anahtar Kelimeler: Tiyatro, gelenek, skomorohi (soytarı), tören, düğün, bayram, kukla tiyatrosu.

Uçar, Seyhan. "Rus Tiyatrosunun Halk Kültüründeki Kaynakları". *idil* 4.16 (2015): 147-160.

Uçar, S. (2015). Rus Tiyatrosunun Halk Kültüründeki Kaynakları. *idil*, 4 (16), s.147-160.

¹ Arş.Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, seyhanu(at)gmail.com

Bu makale, 2012 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Seyhan Uçar tarafından hazırlanmış olan “Vsevolod Meyerhold’un Tiyatro Sanatına Getirdiği Yenilikler” başlıklı yüksek lisans tezi çerçevesinde üretilmiştir.

THE SOURCE OF RUSSIAN THEATER IN FOLK CULTURE

ABSTRACT

The folk culture, which is the foundation of contemporary values, provides to societies distinctive creativity duration by effecting artistic expression forms. On the other hand, the theater, as both a visual and literary genre, has become a cultural system by presenting ways for understanding and transmission of the events in versatile ways. Within this context, it can be said that the folk culture has had an encouraging effect on the turning theatrical art into a generic form and on the movement of the theater art with different adaptations. In Russia, primitive theatrical signs with regards to folk culture are seen in the period before the organisation of the first governmental theater. In that period especially the feast days, plays, skomorokhi (wandering minstrel-clowns) and puppet theater made a significant contribution to the theater art and moved it to the professional stage. In this article, it is aimed to discuss the theatrical importance of the factors belonging to the folk culture and the developments, composing the basics of the Russian theater, through the ceremonies, folk dances, weddings, feast days, pagan rituals and the travel notes.

Keywords: Theater, tradition, skomorokhi (wandering minstrel-clowns), ceremony, wedding, feast days, puppet theater

“Günümüzde tiyatro hakkında yazmak için en verimli yol Rus sanatını incelemekten geçer.” (Sayler 1992: vii). Rus tiyatrosunun önemi seçkin tiyatro eleştirmeni ve yazarı, ünlü Amerikan edebiyat dergisi Collier's Weekly'nin editörü Norman Hapgood'un deyişiyle gözler önüne serilmektedir.

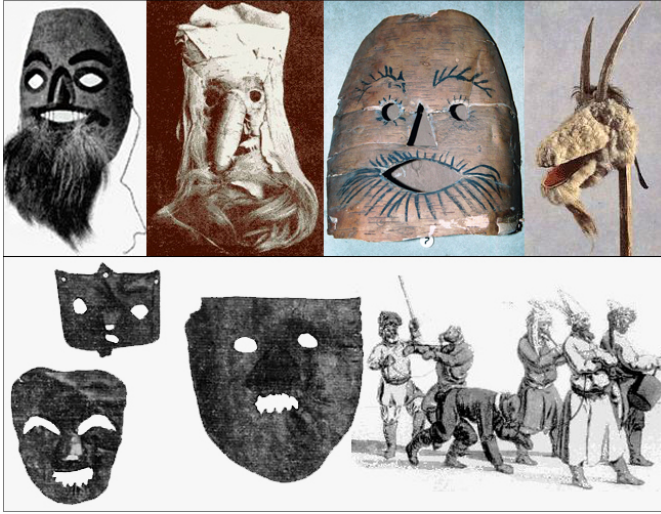
Rusya topraklarının günümüzdeki sınırları, yüzyıllar içinde gelişen birçok etmenin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Öyle ki Rusya topraklarının geçmişteki sınırları içerisinde ya da Rus insanının geçmişten günümüze yaşadığı coğrafyada birçok Slav halkı ve başka halklar mevcudiyetlerini korumuşlardır. Bu halkların iç içe yaşaması nedeniyle kültürel bağlamda etkileşim içerisinde olmaları da doğaldır. Bu etkileşim sürecinde Rus tiyatrosunun kökenlerine ait unsurların, aynı ya da yakın coğrafyada yaşamış-yaşayan farklı halkların kültürlerinde de benzer ya da farklı isimlerle görülebileceği gerçeğini belirtmek gerekir.

Rusya, Çar I. Petro'dan (1672-1725) önceki yüzyıllarda yazılı edebiyattan çok sözlü edebiyatın ön planda olduğu bir kültüre sahiptir. Bu dönemlerde Rusya'da her türden halk oyunları, geçit törenleri, vaazlar, İncil'den okumalar ve azizlerin yaşamları, hikâyeler ve eğlenceler, düğün ve ölüm törenleri, dini törenler ve doğaüstü olayların sosyal yaşamda öncül bir rolü vardır (Kelly 1999: 18). Sözlü geleneğin bir unsuru olarak Rus tiyatrosunun temelinde ayrı bir yeri olan törenlerde; avcılık ve ziraatla uğraşan topluluklar tarafından söylenen şarkılar, halk oyunları, taklit ve pandomim gibi etkinlikler de görülür (Osipova 2012: 493).

Yüzyıllar boyunca ilkel ekonomik ilişkilerin ve dini pagan ayinlerinin ürünü olan şiirleri, şarkıları, oyunları ve törenleri koruyan halk; nitekim, tiyatral yaratıcılığın ilk filizlerini de bu geleneklerin öncülüğünde korumuştur. Bayramlara özgü kutlama niteliğinde olan ilk tiyatral faaliyetler, daha çok avcı kabileler ve ziraatla uğraşan topluluklar tarafından uyarlanan şarkılarda ve halk oyunlarında kılık değiştirme ve pandomimsel tasvirler şeklinde ortaya çıkmıştır.

Halk kültürüne ait kısıtlı ilkel tiyatral etkinliklerin repertuvarı niteliğindeki ilk bilgilere Atinalı Papaz Yohan Vişenski'nin XVI. yüzyılın sonlarında Ostrojski knyazına yazdığı mektubunda rastlanmaktadır. Vişenski, mektubunun başında şimdilerde Noel Yortusu'nda kutlanan *Kolyada* bayramından şeytani bir gelenek olarak bahseder. İsa'nın doğumuyla aynı güne denk gelen *Kolyada* bayramında yapılan etkinliklerin tüm şehir ve köylerde yasaklanmasını ister. Günümüzde Paskalya bayramında kutlanan bahar bayramı *Voloçelnıy*, *Georgi muçenik*, *İvan Kupalo*, aşk tanrısı *Yarilo* şerefine yapılan tören ve bayramların üzerinde durur. Hristiyanlık inançları doğrultusunda münzevi bir hayat süren Vişenski; müzikli, danslı kimi zaman maske kullanılarak yapılan, dua ve büyü geleneklerinin de yer aldığı bu tören ve bayramlardaki ilkel tiyatro geleneklerini şeytani bularak eleştirir.

Vişenski'nin sıralamasıyla bu halk bayramlarından ilki olan *Kolyada*, Slav kabilelerinin yaşamlarında doğadaki iklimsel değişikliklerle birlikte kutlanan bayramlardan biridir. Slav halklarının kış dönümü bayramı niteliğindeki *Kolyada*, güneşin doğuşunu ve yeni yılın başlangıcını sembolize eder (Dalkılıç 2014: 79).

Kolyada bayramında kullanılan maskeler.
Tarih Müzesi. Biysk.

Tür olarak Rusya'da XVIII. yüzyıl başlarında ortaya çıkan tragedya, etimolojik açıdan Yunanca *tragos* (keçi) ve *oidie* (ezgi) (tragoidia) sözcüklerine dayanmaktadır. Yani bu iki sözcüğün birleşiminden oluşan *tragedya* sözcüğü *keçi ezgileri* anlamındadır. Yılbaşı arifesinde yapılan *Kolyada* kutlamalarında keçi maskesi kullanılması ise ilginçtir. Köylülerden oluşan küçük bir grup kafalarına keçi maskesi giyerek koro halinde *Kozu* (keçi) adlı şarkıyı söyler. Grubun içindeki bir ya da iki kişi keman ve bir kişi davul çalar. Davul çalan kişi aynı zamanda bahsi geçen şarkıyı solo şeklinde söyler. Nitekim, bahsi geçen *Kozu* adlı şarkıyı söyleyen grup; şarap, eğlence ve bereket Tanrısı Dionysos adına düzenlenen törenlerdeki *keçi ezgileri* söyleyen hayvan postlarına bürünmüş koroyla benzerlik gösterir.

İklimsel değişikliklere bağlı diğer bir kutlama olan *Voloçelnıy* bayramında *klikanya* ve *veliçanya* şeklinde adlandırılan hayvan sürülerinin otlağa çıkması ve yazın gelmesi için Pagan duaları okunur. *Georgi muçenik* bayramında hayvan sürülerinin koruyucusu Yuri ve baharın gelişi için kutlamalar yapılır. *İvan Kupalo* ise yaz dönümü bayramıdır. Bu bayramda yaz tanrısı Kupalo adına kurbanlar

sunulur ve ateşler yakılır. Nevruz bayramındaki gibi kadın erkek ateşin üzerinden atlanan eğlenceler yapılır. Aynı zamanda insanlar suda yıkanarak günahlarından arınır.

Melanka kutlamaları.

Tiyatral içeriğe sahip benzer kutlamalar 31 Aralık gününe denk gelen *Melanka* (*Şchedriy veçer*) adlı bayramda da görülmektedir. Bu kutlamalarda yüzü kurumla boyanmış ya da siyah bir maske takmış genç bir adam tarafından koca karı taklidi yapılır. Farklı tür ve renklerde maskelerin bulunduğu bir kortej müzikler eşliğinde kapı kapı dolaşarak oyunlar oynar. Kortejde bulunan insanlar; Kutsal Melanka, Aziz Vasili, yaşlı adam ve kadın, keçi, çingene, ayı, turna, kedi kılığında giyinirler (Osipova 2012: 494-496).

Horovod oyunu.

Tiyatroya ait unsurlara el ele daire oluşturarak oynanan *horovod* adlı halk oyunlarında söylenen şarkılarda da görülmektedir. Günümüz Rus tiyatrosunun özü sayılabilecek *horovod* oyunlarındaki şarkılar, tiyatral bir gösteri için malzeme niteliği taşıyan birer ürün olmuşlardır. Bu tür oyunlarda sahnesel uyarlama biçimi, şarkıda anlatılan olay hakkındaki pandomimsel tasvirlerdir. Örneğin, “Pod dubravoyu len, len...” (Meşe ormanı yakınlarında keten, keten) adlı şarkı eşliğinde oynanan *horovod* oyununun ortasına bir kız çıkar ve keten işleme tekniklerini gösteren hareketleri canlandırır. Kızın şarkı esnasındaki bu hareketleriyle tohumun ekilmesi, yabani otların ayıklanması, ketenin çıkarılması, serilmesi, kurutulması, ezilmesi, eğirilmesi gibi eylemler anlatılır (Danilov 1948: 26-27). *Horovod* oyunlarındaki bir diğer sahne uyarlaması ise farklı türden diyaloglara sahip şarkıların karışımıyla yapılır. Bahar bayramlarındaki *horovod* oyunlarında söylenen bu şarkılar başlangıç, geçiş ve kapanış şarkıları olarak üçe ayrılır. Her şarkıda bağımsız bir oyun ve eksiksiz bir sanat yapıtı baş gösterir (Zuyeva, Kirdan: 1998: 83).

Düğünlerde çeşitli şarkıların söylendiği ve oyunların oynandığı çok perdeli gösterilere rastlanır. Örneğin kız isteme eyleminden sonra damat ve damadın ebeveynlerinin gelinle tanıştırıldığı eski bir gelenek olan *Smotrini*, gelinin düğünden

önce veda amaçlı kız arkadaşlarıyla kutladığı bir tür eğlence gecesi olan *Deviçnik* gibi törenler bu tür gösteriler arasındadır. Tüm bu törenlerde gelin, kendinin zorla evlendirildiğini ispatlamaya çalışır ve bu durum tiyatral kurgularla anlatılır.

Smotrini ve *Deviçnik* gibi geleneklerin haricinde, düğün günü oynanan diyaloglu sahneler de vardır. Bu diyaloglu sahnelerde damat arkadaşlarıyla birlikte gelinin evine gelir. Fakat evin dış kapısı kilitlidir. Bu sırada erkek tarafının sözcüsü, kız tarafının sözcüsüyle görüşür. Bu görüşmede ev sahibinin evde olup olmadığını soran erkek tarafının sözcüsü, kız tarafının sözcüsüne ev sahibinin atlarını beslemeye geldiklerini; kız tarafı erkek tarafına evde beslenecek atlarının olmadığını, köyün dışında Stefan Krivoy adında zengin bir adamın olduğunu, onun atlarını besleyebileceklerini söyler. Kız tarafı daha sonra, evde genç bir prensesin olduğunu ve genç bir prensi beklediklerini erkek tarafına iletir. Erkek tarafı ise bekledikleri genç prensin yanlarında olduğu ve prenses ile görüşmek için geldikleri yönünde cevap verir (Danilov 1948: 29-30). Karşılıklı atışma niteliğindeki bu gösteriler amatör bir tiyatral kurgu özelliği taşır.

Baharın yaklaşmasıyla kutlanan *Maslenitsa* bayramında geleneksel Rus yiyeceği olan ve güneşe benzeyen *blini* pişirilir, kış tanrıçası olarak düşünülen samandan bir korkuluk dikilir ve köyün dışında bir yerde yakılır. Bu bayramın sonunda ise *Maslenitsa*'ya veda parodileri oynanır. Ayrıca keçe ile örtünmüş kızlardan biri, buhurdanlık yerine kullanılan ipi sallayarak rahibi taklit eder. Bazen de güneşi sembolize eden katranlı bir tekerlek yüksek bir yerde yakılır. Yazları ise pagan bayramı olarak ortaya çıkmış olan bereket tanrısı Yarilo şerefine, *Pohoron Kostromi* adındaki ünlü tiyatral-törensel oyun oynanır. Bunların yanı sıra kadınların yerli halk giysisi olan ve bindallıya benzeyen sarafan elbisesi giydirilerek süslenmiş samandan bir kukla köyün içinde gezdirilir. (Danilov 1948: 30).

Üzerinde durduğumuz takvimsel bayramlarda halk oyunlarının yanı sıra dövüş gösterileri de yapılır. Göçmen kuşların baharda gelişi, kadınlar tarafından üzerinde tarla kuşlarının tasviri bulunan hamurdan yapılmış çöreklerle kutlanır. Yazın gelmesiyle düğünlerdeki eğlenceler çeşitlenir. Bu düğünlerde aşkın koruyucusu tanrıça Lada ve oğlu Lel'in şerefine şarkılar söylenir (Lyubimov 1981: 92). Hristiyanlık öncesi dönemde ortaya çıkan; fakat kimisi zamanla Hristiyanlığa ait bayramların benimsenmesiyle unutulmuş ya da Hristiyanlığın içerisinde farklı şekil bulan bu ritüeller tiyatral öğelerle doludur.

Lubok: Farnos. Rus şaklaban tiplemesi.

Dilenci, çingene gibi karakterlerle; ayı, keçi gibi hayvanların kılığına girme Noel yortularının vazgeçilmez ritüelleridir. İlkel ve komik bir mizaçta makyaj yapma ve huş ağacının dış kabuğundan yapılma değişik maskelerin kullanımı da yaygın uygulamalar arasındadır. Anlaşıldığı üzere Rusya’da tiyatronun temellerini halk törenleri ve oyunları oluşturmaktadır. Daha profesyonel anlamda ise oyunlarında kilise ve devleti yermelerinden dolayı, 1648 yılında Çar Aleksey Mihayloviç’in (1645-1676) emriyle gösterileri yasaklanan *skomorohlar* yani soytarılar (‘*skomoroh*’-Eski Rusya’da gezici aktör, şarkıcı, müzisyen, soytarı, hayvan terbiyecisi ve akrobatlara verilen isim.) ortaya çıkar (Uzelli 1996: 60).

Soytarılar, müzik enstrümanları çalar, oyunlar oynar, tiyatral gösteriler yapar, şarkılar söyler, kendilerine has efsanelerden bahsederler ve yarılarında eğitilmiş vahşi hayvanları gezdirirler. Ayrıca soytarıların *lubok* (Yaş ağaç kabuğu tabakasının üzerine yakma ve kazıma yoluyla yapılan, üzerinde kendine özgü tasvir, açık ve sade bir kompozisyon ve genel imgelerin bulunduğu, grafik sanatının kökü sayılabilecek bir resim sanatıdır. Bu sanat Rusya’da XVII. yüzyıldan itibaren geniş bir şekilde yaygınlık bulmuştur.) resimlerinin ortaya çıkmasıyla da bağlantılarının olduğu düşünülmektedir (Maksimov 2011: 70).

VIII.-IX. yüzyılların Kiev Rusyası'nda ortaya çıkan ve halk tarafından tanrısal bir yeteneğe sahip olduğu düşünülen soytarılar, sanatın gelişmesiyle çeşitlilik kazanır. Soytarılardan bahadırlar ve ozanlar, destan, öykü yazar ve anlatanlar, müzisyenler, enstrüman çalanlar, dansçılar, hayvan terbiyecileri, şarkıcılar ve son olarak hicivciler olmak üzere birçok ayrı grup kendini gösterir (Uzelli 2005: 94).

Tanrısal bir yeteneğe sahip oldukları düşünülen soytarılar, aslında, kilise karşıtı pagan bir muhalefetin önderleri olarak kabul edilir. Kilise, gülmeyi dünyanın ahenk ve güzelliğine aykırı bulur ve bu nedenle soytarıları hor görür. Kilise karşıtı bir çizgide bulunmalarına rağmen, soytarılar, XVII. yüzyılın ilk yarısına kadar varlıklarını sürdürebilmişlerdir (Paçenko 2000: 355-356). Hristiyanlığın kabulüne kadar Rus yaşam tarzında ve ayinlerde bir vasatlık mevcuttur. Tüm ayin ve ritüelleri gerçekleştiren putperest veya pagan rahipleri haricinde başka müzisyenlere yönelik gereksinim duyulmaz. Bu ayinler arasında şaman kıyafetleri içinde trans durumuna geçmeyi sağlayan eski bir Rus şaman tekniği olan *Vertimoye plyasaniye*, halk oyunları ve horovod oyunları vardır. Hristiyanlık ise toplumu putperestlikten ayırır. Paganizm inanç olarak yıkılır, ancak pagan ayinleri varlığını Hristiyanlığın içinde de sürdürür. Pagan rahiplerinin yozlaşmasıyla birlikte ilk soytarılar ortaya çıkar. Soytarılarla ilgili olarak şu bilgiler ise ilginçtir:

Soytarılar tüm tarih boyunca büyücüler, üfürükçüler ve büyü yapma yeteneğine sahip, insanlara her türlü zarar verebilecek kötü ruhlarla iletişim halinde olan insanlar olarak da anılıyordu... (Belkin 1975: 30).

F. N. Riss. Köydeki Soytarılar. 1857.

Pagan rahiplerinin yozlaşmasıyla ortaya çıkan soytarılara, daha sonraları emirlere uymadıkları gerekçesiyle, falaka ve sürgün cezaları verilmeye başlanır. 1648 yılında Çar Aleksey Mihayloviç, "Tambur, zurna, kaval, maskeler ve her çeşit aletleri bulduğunuzda, anında onlara el koyup yok edin, kırım ve yakılması için emir verin" (Levaşeva, Keldiyş, Kandinski 1973: 96) şeklindeki sözleriyle idarecilere koyduğu yasakları hatırlatmaktadır. Bu yasaklar ivedilikle ve katı bir şekilde uygulanır, soytarıların kullandığı müzik ve sahne aletleri ortadan kaldırılır (İnanır 2003: 55).

Soytarılarla ilgili olarak Avusturya'lı diplomat Siegmund Freiherr von Herberstein'in 1517 ve 1526 yıllarında Rusya'ya gerçekleştirdiği gezisi sırasında, halk bayramları hakkında tuttuğu notlarında, soytarıların kullandığı müzik aletleri hakkında kültürel bir etkileşimden de söz edebileceğimiz şöyle bir izlenim bulunmaktadır:

... Çeşitli borazanları vardı. Bu borozanları atalarından kalma âdetlere göre çalmaya başladıklarında, uğultuyla birlikte şaşırtıcı ve müthiş bir ses uyumu duyuluyordu. Kendi dillerinde **zurna** diye adlandırdıkları bir müzik aleti vardı. Zurna çalmaya başladıklarında aralıksız -belirli bir süre hiç nefes almadan- yaklaşık bir saat devam ediyorlardı. Genellikle ilk olarak yanaklarını hava ile dolduruyorlar, aynı anda burun deliklerinden havayı çekerek boruya aralıksız olarak ses veriyorlar ... (Vlasova 2007: 403).

Soytarılık kültürünün ortadan kaybolma nedeni olarak Rusların X. yüzyılda Hristiyanlığı kabul etmesi görülebilir. Hristiyanlığın kabul edilmesiyle Rusya'ya eski Yunanca veya Slavca dini yapıtlar getirilir. Rus manastırlarının ortaya çıkmasıyla Rusya'da kilise Bizans'taki gibi yalnız din alanında değil, aynı zamanda edebiyat, güzel sanatlar ve müzik alanlarında da başrolü oynayarak Bizans medeniyetinin Rusya'daki temel aracı olur (Kurat 1999: 55). Böylelikle dönemin Hristiyan ahlakıyla çelişen halk sanatı ve müziğine yönelik kısıtlamalar başlar (Uzelli 2005: 97).

XVII. yüzyılda soytarıların aristokrat sınıf ve din adamlarına karşı kaba ve sert gösterileri halkın dikkatini çekmeye başlar ve bu durum devleti endişelendirir (Zaiçkin, Poçkayev 1992: 516). Neticede soytarılar, XVII. yüzyılın sonlarına doğru toplumun üst sınıfında tamamen kaybolur; XVIII. yüzyıl ortalarına doğru ise hafızalarda bir anı olarak kalır (Kelly 1999: 19).

XVII. yüzyılda açık alanlarda yapılan gösteriler yasaklanır. Bu gösterilerin yerine komedi biçiminde yazılan "kukla tiyatrosu" geçer (İnanır 2003: 56). Ruslara özgü kukla oyunları, kukla ve korkuluklar; Noel Yortusu, Maslenitsa, Paskalya,

Troitse, İvan Kupalo Günü, hayvanların otlağa çıkarılması ve otlaktan çekilmesi, ekim ve hasat ile ilgili bayramlar, vaftizler, düğünler ve cenaze törenleri gibi törenlerde sık rastlanan tiyatral unsurlardır (Morozov 2011: 117).

Festival zamanlarında şehir sokaklarında beliren kukla gösterileri, halk arasında yaygınlık kazanır. Kukla tiyatrolarında yer alan ayı oynatıcılarının yanı sıra, kukla gösterisi yapan komedyenler de bulunmaktadır. Bu komedyenler sokaklarda rahatça koşabilmek ve aynı zamanda gezici olarak oyunlarını sunabilmek için vücutlarına bir battaniye sararak gezerler. Bir nevi *meddahlık* kültürü izlerini taşıyan bu komedyenlerin Moskova sokaklarında, hamamlardan kadınlı erkekli anadan doğma çıplak bir şekilde serinlemek için çıktıkları ve ahlak dışı kelimeler sarf ettikleri üzerine izlenimler de vardır (Olearius 2003: 177).

Alman büyükelçi Adam Olearius'un 1640'lı yıllarda Rusya'ya gerçekleştirdiği gezi sırasında tuttuğu notlarında, kukla gösterisi yapan komedyenler hakkındaki şu sözler dikkat çekicidir:

... Burada tam öğle saatlerinde ilk kez Rus müziğini duyduk. Masaya oturduğumuzda, beyleri eğlendirmek için kopuz ve keman eşliğinde iki Rus belirdi. Bu kişiler, büyük hükümdar ve Çar Mihail Fyodoroviç hakkında şarkı söylenmesinden hoşlandığımızı fark etti ve kadın erkek değişik türde dans gösterileri yaparak ortama neşe kattılar. Fakat Ruslar, Almanlar gibi dans ederken el ele tutuşmuyor, ayrı bir şekilde kendi kendine dans ediyorlar... (Vlasova 2007: 406).

Rusların 988 yılında Hristiyanlığı kabulünden sonra halk geleneklerinin dini bir şekle bürünmesiyle kukla tiyatrosu ve bahsi geçen komedyenlerin yanı sıra Ukrayna'da, dini tiyatro ilâhiyat okullarında şekillenmiştir. Moskova'da yaşayan Ukraynalı önde gelen aydınlardan Simeon Polotski (1629-1680), Rus drama sanatının ilk örnekleri arasında yer alan dini konulu çeşitli türden oyunlar yazmıştır. Aynı zamanda çar ve boyarlardan bazıları Batı tiyatrosu ile ilgilenmeye başlamışlardır (Wernadsky 2009: 187)

Tiyatro zamanla yöneticilerin dikkatini çekmeye başlamıştır. XVII. yüzyılda dönemin eğitimli kişilerinden biri olan, sanat ve edebiyatsever Artemon Sergeevič Matveyev tiyatro kurma fikrini öne sürer. Eğlencelere düşkünlüğüyle bilinen Çar Aleksey Mihayloviç (1629-1676), Matveyev'e destek verir ve 1672 yılında ilk saray tiyatrosu için hazırlıklara başlanır.

Çar Aleksey Mihayloviç, genç Çariçe Natalya Kirilovna'nın 31 Mayıs 1672 yılında Petro'yu dünyaya getirmesini daha önce görülmemiş ve duyulmamış bir törenle duyurmak ister. Tiyatro binası olarak asilzade Miloslavski'nin çatı katı düzenlenir. Matveyev, Alman papaz Johannes Gregor (1631-1675) ile sanatçı seçimi

ve onların eğitimi konusunda çalışmalara başlar. O zamanlar Moskova'da yaşamakta olan Alman papaz Johannes Gregor, "Moskova Saray Tiyatrosu"nda ilk oyun yazarı ve yönetmeni olarak görev alır. İlk saray tiyatrosunun kurulması aynı zamanda dramaya ön ayak olmuştur.

Çar Aleksey Mihayloviç, 4 Haziran 1672 tarihinde, "[...] yabancı uyruklu magister Johannes Gregor, İncil'den derlenecek bir komedyaya hazırlamalı, bu oyun için yeni bir bina yapılmalıdır" şeklinde bir karar alır. Komedyanın sahneleneceği ilk tiyatro binası, Moskova yakınlarındaki Preobrajenskoye'de inşa edilir. Çeşitli devlet görevlilerinden ve yabancı tüccar çocuklarından oluşan 60 kişilik bir tiyatro oyuncusu grubuyla çalışmalara başlanır. İncil'deki bir konudan esinlenen oyunun tüm sahne tasarımları, yönetmenliği Johannes Gregor tarafından yapılır... 1672 yılında Johannes Gregor'un yazdığı "Artakserks Oyunu" (ya da "Esfir'in Komedi") saray tiyatrosu bünyesinde oynanan ilk oyun olmuştur (İnanır 2008: 41-42).

Kilise kurallarını gözeten Çar Aleksey Mihayloviç, "Artakserks Oyunu"nun saray bünyesinde temsilini gerçekleştirmeden önce din adamlarına tiyatronun kilise kurallarına aykırı olup olmadığını danışır. Kilise ise Bizans hükümdarları gibi Hristiyan hükümdarlardan örnekler vererek Çar Aleksey Mihayloviç'e, oyunun oynanmasında bir sakınca olmadığını belirtmiştir. Böylelikle tüm saray mensuplarının davet edildiği tiyatro oyunu 17 Ekim 1672 tarihinde sahnelenmiştir (Alekseeviç, http://az.lib.ru/j/jarcew_a_a/text_1891_volkov.shtml: 7).

1676 yılında Çar Aleksey Mihayloviç'in hayatını kaybetmesiyle "Saray Tiyatrosu" gösterileri son bulmuştur. Çar'ın ölümüyle birlikte 1676 yılında Simeon Polotski'nin Moskova'da kurduğu drama tiyatrosu da kapatılmış, bununla birlikte Rus tiyatrosu, Simeon Polostki'nin "Ana ve Babasına Yüz Çeviren Evladın Komedi" adlı oyunuyla ilerleme kaydetmiştir (İnanır 2003: 58).

Saray tiyatrolarındaki temsillerle birlikte Rusya'da profesyonel anlamdaki tiyatro temsilleri ilk başta Polonya üzerinden batı Avrupa etkisi altında Rusya'nın güneybatısında görülmüştür. Polonyalı edebiyatçılar sayesinde Aristoteles'in "Poetika"sı üzerine kurulmuş olan okul drama teorisi, 1670'lerde Rusya'da yaygınlık kazanmıştır.

Rusya'da XVII. yüzyıla kadar batıdaki anlamıyla bir tiyatro yoktur. Din adamları ve yöneticilerin de katıldıkları, İsa'nın Kudüs'e girişinin canlandırıldığı bazı temsili dini törenler ise Rusların dramaya duydukları ilgiyi karşılamaktadır (Wernadsky 2009: 186-187).

“Moskova Slav-Grek-Latin Akademisi”nde 1687 yılında “Okul Draması Teorisi” dersleri verilmeye başlanmıştır. Drama, Rusya’da Barok sanatının hemen hemen tüm özelliklerini taşıyan bir tür haline gelmiştir. Rus okul dramaları da, saray tiyatrosu gibi öğüt verme ve eğlendirme amacı gütmüştür: “Okul dramalarında iyi ve kötü, ak ve kara, zalim ve iyi kalpli arasındaki dengeyi koruma arzusu sıkça gözlenen bir olgudur.” (Derjavina ve diğerleri 1974: 15).

Sonuç olarak Rusların X. yüzyılda Hristiyanlığı kabul etmesine kadar geçen süreçte sözlü edebiyatın unsurları arasında yer alan ayinler, oyunlar, bayramlar, düğün gelenekleri, VIII.-IX. yüzyıllarda ortaya çıktığı düşünülen soytarıların yaptığı gösteriler ve kukla tiyatrosu, Hristiyanlığın kabulünden sonraki dini bayramlar Rus tiyatrosunun kaynakları arasında yer almıştır. XVII. yüzyılın sonlarına kadar olan süreç genel olarak Rus tiyatrosunun erken dönem gelişmelerini kapsamıştır.

XVII. yüzyılın son çeyreğinde ise ilk saray tiyatrosunun kurulmasıyla drama yazınsal bir tür olarak karşımıza çıkmıştır. Bu dönemde “Babil Kralı Nebukadnesar” ve üç Yahudi gencin İncil’de yer alan efsanesi üzerine sahnelenen oyun, “Artakserks Oyunu”, Simeon Polotski’nin “Ana ve Babasına Yüz Çeviren Evladın Komedi” gibi yapıtlar tiyatronun halk kültüründen ayrıldığını ispatlamıştır. I. Petro dönemiyle birlikte Avrupalılaşma yönünde çalışmalar artmış ve tiyatro alanında profesyonel anlamda gelişmeler gözlemlenmeye başlanmıştır. Yine de Rus tiyatrosunun halk geleneklerinden doğan seyri, günümüz tiyatrosunun kaynağını oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

- Alekseeviç, Y. A. Fedor Volkov. Ego jizn v svyazi s istoriyey russkoy teatralnoy starini, Kasım 2014. http://az.lib.ru/j/jarcew_a_a/text_1891_volkov.shtml.
- Belkin, A. A. Russkie skomorohi. Moskva: İzd. Nauka, 1975.
- Dalkılıç, Ç. L., “Rus Halk Kültüründe Kolyada Bayramı”, Folklor/Edebiyat, Cilt 20, Sayı 79, Lefkoşa, 2014.
- Danilov, S. S. “İstoki russkogo teatra”, Oçerki po istorii russkogo dramatiçeskogo teatra, Moskva- Leningrad: İskusstvo, 1948.
- Derjavina, O. A. ve diğerleri, Rannyaya russkaya dramaturgiya: XVII-pervaya polovina XVIII v., Moskva, İzdatelstvo Nauka, 1974.
- İnanır, E. Rus Edebiyatı İncelemeleri: Kiev Rusya’sından XVII. Yüzyıla, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2003.
- İnanır, E. I. Petro ve II. Katerina’nın Kanatları Altında XVIII. Yüzyıl Rus Edebiyatı, İstanbul: İskenderiye Yayınevi, 2008.
- Kelly, C. “The Origins of The Russian Theatre”, A History of Russian Theatre, United Kingdom: Cambridge University Press, 1999.
- Kurat, A. N. Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

- Levaşeva, O., Keldiyş, Y., Kandinski, A. İstoriya russkoy muziki, C:X, No:1, Moskva: İzd. Muzika, 1973.
- Lyubimov, L. İskusstvo Drevney Rusi, Moskva: Prosveşçeniye, 1981.
- Maksimov, S. G. Volhvi, skomorohi i ofeni, Moskva: İzdatelskiy dom Veçye, 2011.
- Morozov, İ. A. Fenomen Kuklı v traditsionnoy i sovremennoy kulture, Moskva: İndrik, 2011.
- Nar, T. "Tiyatronun Doğuş Dönemi", Tobav Sanat Dergisi, Sayı:4, İstanbul, 1997.
- Olearius, A. Opisanie puteşestviya v Moskoviyu, Smolensk: Rusiç, 2003.
- Osipova İ. ve diğerleri, "İstoki russkogo teatra", Vseobsçaya İstoriya Teatra, Moskva: Eskmo, 2012.
- Pançenko, A. O russkoy istorii i kulture, Sankt Peterburg: İzdatelstvo Azbuka, 2000.
- Sayler, O. M. Russian Theatre, New York: Brentone's Publishers, 1922.
- Uzelli, G. "1917'ye kadar Rus tiyatrosuna genel bir bakış", Tobav Sanat Dergisi, Sayı:2, İstanbul, 1996.
- Uzelli, G. "Orta Çağ Rusya'sında "Skomoroh"ların Komedi Konsepti", Navisalvia/2005, Komedi, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2007.
- Wernadsky, G. Rusya Tarihi, çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, İstanbul: Selenge Yayınları, 2009.
- Vlasova, Z. İ. Skomorohi v pamyatnikah pismennosti, Sankt-Peterburg: Nestor-İstoriya, 2007.
- Zaiçkin, İ. A., Poçkayev, İ. N., Russkaya istoriya, Moskva: İzd. Misl, 1992.
- Zuyeva, T.V. Kirdan, B.P. Russkiy Folklor, Moskva: İzdatelstvo Flinta, 1998.